

СВ. ХАРАЛАМПИЈЕ И СВ. ЂОРЂЕ НОВИ

Млађи живопис цркве Св. Николе у Челопеку близу Тетова, подигнуте и осликане у 14. веку, изведен је након што је ова црква у XIX веку обновљена и архитектонски преуређена. Највероватније је до тога дошло у време израде новог иконостаса, око 1830. године, а у таласу националног препорода и ширег обнављања црквеног живота у Македонији, тада и даље у оквирима Турске царевине. Нису очувана имена зографа-живописца, нити су поуздано познати дародавци овог подухвата, који вероватно хронолошки није одвојен од грађевинске обнове и других радова подузетих у унутрашњости храма. Данас делимично пострадао и потамнео, тај други слој зидног сликарства – прекривши очуване делове првобитног фреско-сликарства - урађен је темпером и уљаним бојама.¹

Унутар повећег сликаног панора на испаду северног зида Челопека, приближно на средини накнадно обједињеног простора припрате и наоса цркве, насликана су двојица светитеља, један изразито млад, други пак веома стар (сл. 1). Приказани у виду стојећих фигура, ови светитељи су благо окренути један ка другоме, што су очигледни гестови код фигура приказаних у пару, напоредо са омеђивањем заједничком црвеном бордуром. Имена им се нису сачувала, но њихово заједничко појављивање омогућено је датумима празновања који следују, како ћемо видети, један након другог, истовремено у извесном смислу и заједничком цртом њихових култова, којом су вернима нудили заштиту од куге. Један на име директно, снагом властитог култа, други преузимањем одређених особина свог иконографског узора.

Седи светитељ, свакако *св. Харалампције*, чувени заштитник од куге, дугачке косе зачешљане позади и врло дуге браде истањене и раздвојене при дну, у одећи јереја и са књигом у левој руци, благосиља подигнутом десном руком (сл. 2). Узраст, одећа и атрибут одговарају биографским

¹ Према мало вероватној и изворима непроверљивој усменој легенди, храм треба да је обновио Челопечанин Алил-ага са женом, но великог удела имала је локална заједница и њени виђенији појединци (дародавци престоних икона су из челопечких родова Љубевци и Дервенџои). У ранијој литератури савим непознат, млађи слој сликарства Челопека - који прекрива слепу калоту, пандантифе, олтарски простор, бочне зидове и прву зону западног дела цркве - обрађен је у монографској студији о овом храму - С. Габелић, *Челопек. Црква Светог Николе (XIV и XIX век)*, у штампани.

Сл. 1 Челопек, црква Св. Николе, св. Харалампије и св. Ђорђе Нови (око 1830)

Fig. 1 Čelopek, church of St Nicholas, St. Charalambos and St. George the New (ca 1830)

Сл. 2 Челопек, св. Харалампије

Fig. 2 Čelopek, St. Charalambos

подацима из житија св. Харалампија, по коме је светитељ почетком III века био свештеник, односно – према месецословима - епископ града Магнезије у Тесалији (10. фебруар).² У Челопеку има зелени сакос са широком окерном апликацијом, црвени фелон и светли епитрахил посут орнаментима. У срењовековној уметности прве сачуване представе овог светитеља потичу из средине X века (са калежа цара Романа II сада у ризници Св. Марка у Венецији), а у монументалном сликарству почев свакако од XII stoleћа (манастир Шио Мгвиме у Грузији, Св. Никола Каснички у Костуру, Св. Лука у Фокиди).³ Најчешће је приказиван као засебна фигура архијереја (на пример, у Богородичиној цркви у Студеници, Св. Луки у Фокиди, Матејчи), далеко ређе у фелону без омофора, тј. у

² Lexikon der christlichen Ikonographie 5, ed. W. Braunfels, Freiburg (1968) 2012, 485-486 (I. Ramseger, *Charalampus/Haralambie von Magnesia*). О култу св. Харалампија и питању његовог епископског звања према литерарним изворима, доноси и попис сачуваних срењовековних представа овог светитеља - М. Живковић, *Прилог проучавању архијерејских представа у католикону манастира Студенице*, ЗРВИ 51 (2014) 215-248, посебно 222-226, сл. 6-8.

³ М. Живковић, *Прилог проучавању*, 225-226, са литературом, где се први пут публикује фреска св. Харалампија из Богородичине цркве у Студеници (1208/9), што је и најстарији познати пример у средњовековној српској уметности.

Сл. 3 Св. Харалампје са персонификацијом чуме (куге), дело Диче Зографа (1860) /Према А. Давидов-Темерински/

Fig. 3 St. Charalambos with the personification of plague, by Dičo Zograf (1860) / after A. Davidov-Temerinski/

Сл. 4 Скопље, Св. Спас, св. Харалампје (XIX век)

Fig. 4 Skopje, church of St. Saviour, St. Charalambos (19th c.)

одори јереја (тако у Грачаници и Раваници),⁴ или унутар менолошких зидних целина палеолошке и позније епохе, у сцени страдања и смрти, под датумом 10 или 11. фебруара (Старо Нагоричино, Дечани).⁵ Касније ће се оформити и својеврсна сценска иконографија овог светитеља, са додатним елементима сликаним поред или испред његове фигуре. Отуд, уколико нас не завањавају знатнија оштећења пред св. Харалампјем, у

⁴ Исто, 225-226, сл. 6-8 (Студеница, Св. Лука у Фокиди, Грачаница); Е. Димитрова, *Манастир Матејче*, Скопје 2002, 120, сл. 24; за Раваницу -V. R. Petković, *La peinture serbe du Moyen âge*, II, Belgrade 1934, 60; М. Беловић, *Раваница. Историја и сликарство*, Београд 1999, 150, 179.

⁵ П. Мијовић, *Менолог. Историјско-уметничка истраживања*, Београд 1973, 275, сл. 70 (Старо Нагоричино), 333, сх. 43 (Дечани), 369 (Пећка патријаршија), 526 (Козија), 385 (Пелиново); такође - Б. Тодић, *Старо Нагоричино*, Београд 1993, 84; С. Кесић, Д. Војводић, *Менолог*, Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије, ed. В. Ј. Ђурић, Београд 1995, 398, Т. VIII, 26а, сл. 20 (илустрација за 10. фебруар). За остале примере од краја X до XVI века и касније, у најпотпунијој студији о култу и иконографији св. Харалампје - М. Βασιλακη, *Εικονα του Αγίου Χαράλαμπους*, ΔΧΑΕ ΠГ (1988) 247-260, посебно 251- 252.

Челопеку се, у средини, назире црна глава са роговима једне склупчане прилике, што би била персонификација чуме (куге), чест мотив поред представе овог светитеља у позновизантијској епоси. Посебно су га у овим временима учестало приказивали Дичо Зограф као и његови следбеници, поред или пред ногама овог светитеља (сл. 3).⁶ У Челопеку поузданост ишчитавања отежава и околност што симболички мотив куге није иконографски обавезан, те је у истом добу овај светитељ могао бити приказан и без њега, како у зидном сликарству, на пример у Св. Спаса у Скопљу (сл. 4), тако и иконопису (триптих из Пловдива).⁷ Поједине ерминије новијег раздобља препоручивале су приказ Харалампија као архиепископа, са јединим типолошким упутством да је у питању старац дуге раздвојене браде.⁸ Наративне повести о св. Харалампију, првобитно засноване на Цариградском синаксару и Менологу Василија II,⁹ касније су допуњене и уобличене у новијим саставима, у првом реду у тексту Житија св. Харалампија од критског монаха Агапиоса Ландоса из 1664. године.¹⁰ Секвенце из Харалампијевог Житија садржи и сликарски приручник самог зографа Диче Крстевича, значајне фигуре македонског сликарства XIX века.¹¹

Поменути познија, допуњена верзија свечевог Житија од А. Ландоса, обогатена новим епизодама, пресудно је утицала на појаву специфичне иконографије св. Харалампија након средине XVII века, одређеније истакавши светитељево улогу заштитника од куге. Њене нарацијом сложене илустрације посебно су бројне у Грчкој, коју су попут осталих земаља Балкана у оквиру Турске царевине, као и Медитерана, погађали помори становништва током епидемија куге, од XVII до XIX века.¹² Популарност овог светитеља у својству исцелитеља, победника над болешћу и злом, проширили су графички листови XVIII века на којима је св. Харалампије представљан како гази било приказ смрти (костура са

⁶ А. Давидов-Темерински, *Традиционално и ново у делу Диче зографа (1819-1872/73)*, Саопштења XXXV-XXXVI (2003-2004), 154-180. Осим савладане тј. везане чуме налик на наго и тамно биће животињског тела с људском искеженом главом, Дичо приказује и котарицу (лонче) са стрелицама којима је она погађала жртве. На дверима за ђаконикон иконостаса у цркви Св. Илије села Стенче, које је 1871. године насликао Аврам Дичов, чума је прострта пред светитељевим ногама - Ц. Грозданов, *Дичо Зограф и његовите ученици*, Културно наследство 26-27 (Скопје 2000-2001)10, сл. 8).

⁷ В. Пандурски, *Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей, София*, София 1977, 44, 205, бр. 205 (триптих XVII-XVIII века из Пловдива). Зидна слика св. Харалампија као епископа са пејзажем у позадини из храма Св. Спаса у Скопљу, највероватније настала у XIX веку, колико знам није публикована.

⁸ М. Медић, *Стари сликарски приручници*, II, Београд 2002, 195, 361, 542; III, 2005, 401, 495.

⁹ Н. Delehaeye, *Synaxarium CP*, Bruxellis 1902, 455; PG 117, 305; М. Живковић, *Прилог проучавању*, 222-223.

¹⁰ М. Василиакџ, *Εικόνα του αγίου Χαράλαμπους*, ΔΧΑΕ II' (1985/1986), 247-249.

¹¹ А. Василиев, *Ермини, технология и иконография*, София 1976, 142-143.

¹² Th. Gouma-Peterson, *An 18th Century Icon and Its Cultural Context*, ΔΧΑΕ IZ (1994) 331-341, посебно 340.

Сл. 5 Св. Харалампје са персонификацијом смрти, графика из XVIII века / Према А. Давидов-Темерински/

Fig. 5 St. Charalambos with the personification of death (18th c.) / after A. Davidov-Temerinski/

Сл. 6 Св. Харалампје са перонификацијом куге, графика из XVIII века / Према А. Давидов-Темерински/

Fig. 6 St. Charalambos with the personification of plague (18th c.) / after A. Davidov-Temerinski/

косом), било тамног демона куге налик на фигуру ђавола (сл. 5-6).¹³ Житије св. Харалампја описује, поред осталог, да је светитељ исцељивао оболеле, делао као егзорциста и васкрсавао мртве, као и да је, приликом изласка на губилиште, имао визију Христа, залажући се да људи који поштују његов гроб и празник буду заштићени од различитих непогода, пошаста и помора. У Грчкој постоји невелика група ванредно занимљивих икона из средине XVIII века с овом темом, које уз приказ св. Харалампја износе и друге детаље његове сторије, укључујују и поменути светитељев дијалог са Христом исписан на свитку.¹⁴ У срединама изнова погађаним страшном заразном болешћу током њених периодичних појављивања, народско-пагански схвећен детаљ чуме (куге) лишене моћи и оковане у ланце, дакле савладане¹⁵ - упадљиво присутан, поменули смо, у радовима македонског уметника Диче Зографа - прикладан је додатак слици овог заштитника од епидемија, код људи, као и од сточних зараза. У структури његовог култа

¹³ А. Давидов-Темерински, *Традиционално и ново у делу Диче*, 156, сл. 4, 5.

¹⁴ I. Μπιθα, *Σχολία σε εικόνα του Αγίου Χαράλαμπος, έργο Κωνσταντίνου Αδριανου-πολιτη (1739)* ΔΧΑΕ ΚΔ (2003) 333-346, посебно 337.

¹⁵ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, 2. изд., Београд 1998, 468-469; о схватањима везаним за чуму и слична митолошка бића, такође – А. Давидов-Темерински, *Традиционално и ново у делу Диче*, 155.

Сл. 7 Челопек, св. Ђорђе Нови /
Кратовски (око 1830)

Fig. 7 Čelopek, St. George the New (ca
1830)

мешале су се особине више светитеља сличних делотворних капацитета, делимично и кроз венецијанске утицаје, св. Рока, св. Ђорђа и других светитеља који су спашавали од помора, посебно од куге.¹⁶ У Челопеку, св. Харалампје - уколико под његовим ногама и нема насликаног црног демона - слови и даље као уважени свети покровитељ који је будио наду у заштиту од опаких болести, превасходно куге што је, током XIX века, Македонију и друге области Балкана погађала равно седам пута, а све до 1867. године, када је сузбијена.¹⁷ Података о харању куге нема само из треће и пете деценије XIX столећа, док су извештаји о епидемијама згуснути на размак од две до три године у периодима од 1810. до 1814. и од 1831. до 1836. године. Не располажемо прецизнијим хронолошким показатељима, но оквирно знамо да је челопечки храм обнављан у другој четвртини тог века, те је могућно да је ова слика настала између две, уколико не и у току неке од ових епидемија.

Млади светитељ поред св. Харалампје нарочито је обележен танким венцем у коси, која је дугачка и пада позади по леђима (сл. 1, 7). Носи пространу дугу хаљину плаве боје с вертикалним нашивеним тракама са стране и, преко ње жуту, краћу и превезану преко струка, с местимичним биљним мотивима зелене боје. Његов јарко црвени огртач са жутим оковратником чије су декорације избледеле, неукројен и причвршћен под вратом, раздаја се по средини будући да светитељ шири и придиже обе

¹⁶ М. Βασιλακη, *Εικόνα*, 252; Th. Gouma-Peterson, *An 18th Century Icon*, 340.

¹⁷ За године налета епидемија (куге, колере, великих богиња, дизентерије и тифуса) – G. Petkov, *Zdravstvene prilike u Makedoniji u XIX veku opevane u narodnim pesmama*, Acta Historica medicinae, stomatologiae, pharmaciae, veterinae XIX, 1-2 (Beograd 1969), 147 (1810, 1812, 1814, 1831, 1833. и 1836); Й. Иванов, *Български старини из Македонија*, София (1931) 1970, 525-526.

Сл. 9 Јашуња, црква Св. Јована Претече, св. Ђорђе Нови (средина XVII века) / Према Г. Суботић/

Fig. 9 Jašunja, church of St. John the Baptist, St. George the New (mid 17th c.) / after G. Subotić/

Сл. 8 Богородичина црква у Студеници, св. Ђорђе Нови (1568) / Према Г. Суботић/

Fig. 8 Studenica, church of the Virgin, St. George the New (1568) /after G. Subotić/

руке. Левом руком показује на крст, који држи у десној. Фигура без сумње приказује св. Ђорђа-Георгија Новог (Кратовца, Софијског), балканског светитеља новије епохе родом из града Кратова, страдалог 1515. године супротстављајући се исламизацији. Слави се 11. фебруара, на дан када је спаљен на ломачи пред црквом Св. Софије у Софији, тадашњем средишту турске провинције Румелије, чији је становник био. По струци златар, страдао је у узрасту од осамнаест година. Убрзо по смакнућу, написани су његово Житије, краће и дуже, потом и Служба, из пера софијског

Сл. 10 Рилски манастир, парклис Св. Арханђела, св. Ђорђе Нови/Софијски (1845) / Према А. Василиев/

Fig. 10 Rila Monastery, Holy Archangels, St. George the New (1845) /after A. Vasiliev/

свештеника попа Пеје, покровитеља светитељевог за живота и сведока његовог страдања, а култ му се недуго затим проширио, преко Свете Горе, све до Русије. Прве познате слике овог светитеља потићу већ из раздобља пре средине XVI века.¹⁸ Популарисан је у храмовима Охридске архиепископије и обновљене Пећке патријаршије током XVI и XVII века, као пример величања истрајности мученика против потурчивања.¹⁹ Од

¹⁸ Искрпно о литерарним изворима, настанку и ширењу култа, као и првим сачуваним представама св. Ђорђа Краговца, осветливши и сложене механизме обликовања свечеве ране иконографије – Г. Суботић, *Најстарије представе светог Георгија Краговца*, ЗРВИ 32 (1993) 167-205. Посебно о испољавању култа овог светитеља у Хиландару, где је сачуван најстарији препис његовог Житија (З. Ракић, *Цркве Светог Димитрија и Светог Саве Српског у Хиландару*, Нови Сад 2008, 29-30), затим његове представе на фресци у цркви Св. Николе из 1667. године, дело свештеника Данила, и на икони из руке истог мајстора која се чува у ризници а на којој је приказан уз св. кнеза Лазара (S. Petković, *The Icons of Monastery Chilandar*, Chilandar/Thessaloniki 1997, 52, fig. 156-157). За текстове житија и службе – С. Новаковић, *Служба и живот светог Ђурђа Краговца по рукопису XVII вијека*, ГСУД 21 (1867) 98-156; Д. Богдановић, *Житије Ђорђа Краговца од попа Пеје*, *Летопис Матице српске* 422/1-2 (1978) 256-281.

¹⁹ С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије 1557-1614*, Нови Сад 1965, 87-88, *passim*, са примерима; id., *Српски светеитељи у сликарству православних народа*, Нови Сад 2007, 119, 122, сл. 79; Г. Суботић, *Најстарије представе*, 175-176; Ц. Грозданов, *Мачениците од XV – XIX века во живописот во Македo-*

приказа других младих мученика истог периода и територије, св. Николе Новог и св. Ђорђа Јањинског Новог, пострадалих такође од турских власти, св. Ђорђе Нови се издвајао по особеном детаљу на глави - високој шубари обично са малим, посуновраћеним троугаоним делом са стране (сл. 8-9), понекад клобуком са троугаонима ободом или, ређе, ниској округлој капи - и по савременом лаичком костиму, кафтану постављеним крзном (на пример, Студеница, Јашуња).²⁰ У ретким случајевима, тако на једном од најранијих очуваних примера (Моливоклисија), он има мученички венац на глави.²¹ Изузевши детаљ венца који је и у XIX веку сасвим редак, уколико у Челопеку није у новијем раздобљу и изузетан, челопечки Ђорђе Нови, одвајајући се од пређашњег иконографског тока, сасвим наликује светитељима савременог доба и можда највише одговара приказима овог и других младих мученика у Рилском манастиру из пете деценије XIX века (сл. 10). Одећа је ту постала звонаста при дну, док је са главе Ђорђа Кратовског, карактеристично је, нестала капа.²² Од историјског костима овог светитеља остао је нешто уздигнутији оковратник, који сећа на његове старије представе. Сликарске ерминије нису давале детаљна упутства о томе како треба насликати св. Ђорђа Кратовског, заправо га ретко кад и помињу.²³

нија, Прилози МАНУ, одд. за општ. науки, XXIV/1, Скопје 1993, 38-43, посебно 35, 43.

²⁰ Г. Суботић, *Најстарије представе*, 181, *passim*, сл. на стр. 182 (Богородичина црква у Студеници, припрата, 1568), 185 (Св. Јован у Јашуњи, средина XVII века).

²¹ G. Millet, *Monuments de l'Athos*, 155/2 (Моливоклисија код Кареје, 1541).

²² Капа је задржана, изузетно, на зидној слици овог светитеља у Хиландару (1803), премда је одећу захватио помодни талас (А. Божков, *Българската историческа живопис*, 1, Софија 1972, 243, сл. 136).

²³ Код плодотворног и утицајног зографа Димитрија (Диче) Крстевича, у његовим Ерминијама из средине XIX века, лик св. Ђорђа Кратовског протумачен је као војнички (Св. Георгије иже пострада в Болгарији от Селима, млад, носи одежде војничке, држи крст и гранчицу и има дугачку косу), највероватније настао према приказу овог светитеља у „Стематографији“ Христофора Жефаровића из 1741. године, одакле је преузет и назив којим се објашњава идентитет (млади Георгије стоји између фигура св. Петке и св. Ангелине, носи кракту хаљину, дугачки плашт до пода, на ногама има високе чизме, држи крст и палмову гранчицу а дуге је косе и гологлав) - Д. Давидов, *Српска графика*, 257-258, сл. 30-32); Е. Мутафов, *Поглед врз двете Ерминии на Дичо Зограф*, Зборник. Средновековна уметност 3 (Скопје 2001) 268-280, посебно 276; Ј. Светиева, *Светителските култови во македонските Ерминии од XIX век и нивната концепцираност според бакрорезните предлошки од Стематографијата на Христофор Жефарович*, Патримониум.мк 3-6 (2008-2009), 190, 193, 195-196. Свакако да су непрецизна или непотпуна упутства могла доводити и до неустаљене иконографије. Ерминија Захарија Петровића из 1836. године, на пример, наводи да је св. великомученик Георгије Нови без браде и има кудраву косу (А. Василиев, *Ерминии*, 205), што се може схватити и као угледање на иконографски тип св. Ђорђа из ранохришћанске епохе. Вредно је помена да је у Житију Ђорђа Новог од попа Пеје, његовог биографа и савременика, остао опис свечевог изгледа и држања (млад, висок, танак, дугуљастог лика и плавокос или риђ, густих и уздигнутих веја, издуженог носа и танких дугих прстију), који се може до одређене мере посматрати као веродостојан – Г. Суботић, *Најстарије представе*, 172-173, 182. За ликовне приказе у новијем раздобљу вид. наше скледеће напомене.

Сл. 11 Чelopeк, арханђео Гаврило
(око 1830)

Fig. 11 Čelopek, archangel Gabriel
(ca 1830)

Сл. 12 Лешак, Богородичина црква, св. Кузман
(1879)

Fig. 12 Lešak, Church of the Virgin, St. Kozmas
(1879)

У литертаури је запажено да прикази овог мученика у већем делу Македоније, односно на подручју охридске дијецезе, у току XVI и XVII века нису нарочито бројни (Св. Никола код Топлице, 1536/7; Св. Димитрије у Палатицији код Верије, пре 1570; Св. Атанасије у селу Журче, 1617; Св. Димитрије у селу Жван, 1624. и Св. Никола у Ижишту код Кичева, XVII век), док се у Бугарској, где је светитељ страдао и погребен, пре XVIII века изгледа нису ни сачували.²⁴ Око средине XIX века у начину приказивања долази у сваком случају до промена и нова иконографија св. Ђорђа Кратовског, коју налазимо и у Чelopeку, не прати некадашњу.²⁵ Његова

²⁴ Ц. Грозданов, *Мачениците од XV – XIX век*, 7-43, сл. 1-4, са осталим примерима старијим од XVIII века; Г. Суботић, *Најстарије представе*, 175-176, 181, 198 (детаљније разматра могуће узроке веома касне појаве лика св. Ђорђа Новог/Софијског/Кратовског у Бугарској). За утицај османске ношње на иконографију св. Ђорђа Новог на појединим примерима из XVII века (кошуља – ђомлек, огртач сличан кафтану постављен крзном и клобучаста капа) – А. Серафимова, Ј. Спахиу, *Нова власт – друга вера. Прилог проучавању исламских утицаја на поствизантијску уметност*, Саопштења XLV (2013) 166-168.

²⁵ Уп. представе св. Ђорђа Новог из прве половине и средине XIX века - Хр. Христов, Г. Стоиков, Кр. Миятев, *Рилският манастир. Историја. Архитектура. Резби. Стенописи*, Софија 1957, 54, 55, сл. 27 (црква на метоу Пчелин), 32 (параクリс Арханђела Михаила и Гаврила); А. Василиев, *Български светци в изобразителното изкуство*, Софија

одећа више не личи на народски лаички костим а носе ју, иначе, и други светитељи. У Челопеку, на пример, потпуно једнаки трослојни костим имају и двојица арханђела, Михаило и Гаврило, приказани на луку пред апсидом, као што и другде, на пример у Богородичином храму у Лешку, има засебно приказаних светитеља и анђела у одећи такво истог кроја (сл. 11-12). Да је она, у суштини, помодна показује чињеница што овакву одећу у Рилском манастиру, осим Ђорђа Софијског, носе и други новомученици – феминизираних ликова, као што је и челопечки – Марко Преславски, Димитрије Бесарбовски, Лазар из Дебел дела и Никола Софијски.²⁶ Ипак, при поређењу примера из истог раздобља, уз све сличности чини се да је лик св. Ђорђа Новог у Челопеку израђен с посебним уважавањем, одликујући се, најпре, широком поставком, дакако и прикладном одећом, затим пажљивом сликарском обрадом лица и, нарочито, венцем као знаком божанске наклоности стечене кроз мучеништво. Тиме је на симболичан начин упоређен са његовим чувеним имењаком св. Ђорђем, мучеником из ранохришћанског доба, који је током XVII и XVIII века - попут св. Харалампија, уз кога је св. Ђорђе Нови у Челопеку приказан – такође уживао репутацију заштитника од куге, посебно на јонским острвима и на Криту.²⁷ Идејна паралела између Харалампија и Ђорђа (Кападокијског) вероватно је на бази тих уверења испољена и на икони „јужњачког порекла“ из мананасира Дечана, такође из прве половине XIX века, омогућивши њихово појављивање уз Богородицу с Христом.²⁸ Још речитије о поређењу овог типа говори и икона св. Харалампија са шест сецана његовог мучеништва из средине XVII века, која се чува у приватној колекцији у Атини. Не само што на њој св. Харалампије има изглед младог мученика, него је и већина илустрованих епизода непосредно преузета са сцена мучења св. Ђорђа (Кападокијског).²⁹ Симболика пренета на св. Ђорђа Новог, идејног наследника великомученика ране хришћанске епохе

1987, 167-168, сл. 110-112 (Тополница, Рилски манастир, Преображењски манастир).

²⁶ Хр. Христов, Г. Стоиков, Кр. Миятев, *Рилският манастир*, 54, сл. 32 (св. Ђорђе Нови и св. Лазар); А. Василиев, *Български светци*, сл. 92, 120, 128 (Марко Преславски, Димитрије Бесарбовски, Лазар из Дебел дела); А. Божков, *Българската историческа живопис*, сл. 135 (Ђорђе Новији, Никола Софијски).

²⁷ Уп. нап. 16.

²⁸ Манастир Дечани поседује два кивота са делићима моштију св. Харалампија и његове две иконе, обе из прве половине XIX века; једна је међу иконама на иконо-стасу параклиса Св. Димитрија (1813-1815) – Р. Станић, *Сликарска заоставитина Симеона и Алексија Лазовића у Дечанима*, Саопштења ХХХ (1992) 229-262, посебно 250; друга чува се у ризници а приказује Богородицу која држи малог Христа поред које су, бочно, св. Харалампије са књигом и св. Ђорђе са крстом и копљем - М. Шаkota, *Дечанска ризница*, Београд-Приштина 1984, 127 (икона Богородице са св. Харалампијем и св. Ђорђем); 199, 239, сл. 41, 50 (ћивоти из 1800-1806. и 1820); Б. Тодић - М. Чанак-Медић, *Манастир Дечани*, Приштина – Београд 2005, 58, 88.

²⁹ М. Βασιλακη, *Εικόνα του αγίου Χαράλαμπος*, 247-260, εικ. 1, 5, 7-11, 13 (ауторка претпоставља да је икона настала непосредно пре састављања новог Житија св. Харалампија, са проширеним епизодама светитељевог страдања, и да је њен аутор, у циљу наглашавања значаја култа овог светитеља, непосредно преузео одређене сцене мучења св. Ђорђа).

истог имена, чини се да је могла допринети и његовом приказивању уз св. Харалампија у Челопеку. Заједничка црта испољавала би се кроз уважавање улоге ових светитеља као исцелитеља од посебно тешких заразних болести - у случају св. Харалампија директно а код св. Ђорђа Новог посредно, пружимањем једне посебне црте штовања свог старијег имењака.

Двојица челопечких светитеља део су малог, смислено оформњеног програма сликарства у западном делу челопечке цркве где су, осим браниоца православља и вере Тројице св. јерарха, на наспрамном зиду, ту такође насликани главни хришћански помагачи и најмоћнији заштитници св. Никола и арханђео Михаило, као и св. Стилијан, који је посебно штитио људски пород. Прикључујући и представе св. Харалампија, браниоца људи од куге и заразних болести стоке, и св. Ђорђа Новог, по истрајности чувеног новомученика који је баштинио неке исцелитељске особености култа свог старохришћанског узора, св. Ђорђа, програм је снажно прожет једном идејом, надом у заштити и спас од изнимно тешких невоља.

Smiljka Gabelić

ST CHARALAMBOS AND ST GEORGE THE NEW

The paper discusses a joint portrait of two saints, now lacking identifying inscriptions, from the programme of the younger, as yet unpublished wall painting in the church of St Nicholas at Čelopek near Tetovo dating from about 1830 (fn. 10). The two saints, whose feast days follow one another in February, St Charalambos and St George the New/of Kratovo (figs 1, 2, 7), are set apart from the other saints depicted in the lower register in the west part of the church. What may have also inspired their joint image is a feature that their cults share in common: in the 16th and 17th century, they began to figure as protectors against the plague and other infectious diseases (fn. 16); St Charalambos directly, through the power of his own cult, and St George the New through taking on some attributes of his iconographic model and namesake, the early Christian martyr St George. Roughly at the time the church at Čelopek was rebuilt and painted with new frescoes, between 1810 and 1867, present-day Macedonia was seven times hit by plague epidemics (fn. 17).

In medieval painting St Charalambos (3rd century) was shown either as a bishop or, less frequently, as a priest holding a Gospel book (fns 2, 3). His more specific role as a protector against various woes, especially the plague and livestock diseases, began to take shape in the mid-17th century (fns 10, 12). Depicted alongside his figure at first was a personification of death, and then of the plague (fig. 3; fn. 13). Such examples abound in the painting of the first half of the 19th century in Macedonia (fn. 6), and it seems likely that the plague motif was painted in the now damaged lower part of the fresco at Čelopek as well.

The Čelopek figure of St George the New/of Kratovo, martyred in 1515, is interesting insofar as it abandons the earlier iconography of the saint (figs 8, 9; fns 18–20), depicting him in contemporary clothes (fig. 10; fns 22, 23) and with a martyr's wreath on the head, which was a rarely used motif.